

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: Економічне управління витратами підприємства

Виконав:

Цьомкало Тарас Володимирович

здобувач вищої освіти денної форми навчання
спеціальності 051 Економіка підприємства

Керівник: професор кафедри
економіки підприємства, доктор
економічних наук, Ящишина Ірина
Володимирівна

Роботу допущено до захисту перед ЕК рішенням кафедри,
протокол № ___ від «__» _____ 20__ р

м. Кам'янець-Подільський, 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	6
1.1. Роль, сутність та структура витрат підприємства	6
1.2. Економічне управління витратами підприємства	11
1.3. Методичні підходи управління витратами фермерського господарства	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ФГ «ГАДЗ».....	25
2.1. Загальна економічна характеристика підприємства	25
2.2. Аналіз витрат фермерського господарства	42
2.3. Оцінка ефективності діючої системи економічного управління витратами підприємства	55
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	64
3.1. Формування стратегічної моделі управління витратами ФГ «ГАДЗ»	64
3.2. Покращення економічного управління витратами через формування центрів відповідальності	70
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Тема економічного управління витратами підприємства вкрай актуальна в сучасних умовах господарювання. З урахуванням зростаючої конкуренції, нестабільності ринків та швидко змінюваних умов бізнес-середовища, ефективне управління витратами стає вирішальною складовою успіху будь-якого підприємства. Зосередження на оптимізації витрат, їх контролі та раціональному використанні стає необхідністю для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності компанії. Модернізація методів управління витратами, адаптація новітніх технологій та використання інноваційних стратегій дозволяють підприємству відповідати на виклики сучасного ринкового середовища.

В сучасній економічній літературі багато уваги приділяється питанням впровадження системи економічного управління витратами підприємств різних галузей та сфер діяльності.

Серед фундаментальних праць з економічного управління підприємством в цілому та його витратами зокрема варто віднести доробок таких вчених як: С.Ф. Голов, В.М. Гордієнко, М.Г. Грещак, І.Є. Давидович, А.Г. Загородній, Т.І. Карпова, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, В.О. Озеран, О.О. Попов, І.Б. Садовська, Ю.С. Цал-Цалко та ін.

Однак більшість цих праць присвячено промисловим підприємствам і не охоплює проблематики фермерських господарств.

Метою роботи є вивчення теорії та практики економічного управління витратами підприємства з метою оптимізації витрат та забезпечення ефективного використання ресурсів. Робота спрямована на розкриття сучасних методів економічного управління витратами, виявлення проблем щодо їх фактичної реалізації на досліджуваному підприємстві та формування пропозицій щодо удосконалення управління витратами для підвищення ефективності підприємства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана в межах науково-дослідних розробок, які здійснювалися кафедрою економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за темою «Розвиток суб'єктів економічної діяльності в умовах мікро- та макроекономічних трансформацій ХХІ ст.» (державний реєстраційний номер 0119U002955, 2019-2024 рр.).

Досягнення визначеної мети потребує вирішення таких *завдань*:

- визначити сутність та структура витрат підприємства;
- охарактеризувати суть процесу економічного управління витратами на підприємстві;
- систематизувати існуючі методичні підходи до управління процесом формування витрат підприємства;
- охарактеризувати основні техніко-економічні показники діяльності підприємства ФГ «ГАДЗ»;
- провести дослідження витрат аналізованого підприємства;
- описати механізм економічного управління витратами ФГ «ГАДЗ»;
- запропонувати заходи щодо вдосконалення економічного управління витратами на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес економічного управління витратами на підприємстві.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти аналізу, оцінювання і вдосконалення економічного управління витратами на підприємстві.

Наукова новизна роботи полягає у: систематизованому аналізі сучасних підходів до економічного управління витратами підприємства з використанням теоретичних концепцій і практичних аспектів; аналізі системи економічного управління витратами ФГ «ГАДЗ»; формуванні пропозицій щодо вдосконалення економічного управління витратами сучасного фермерського господарства.

У кваліфікаційній роботі використані загальнонаукові та спеціальні *методи дослідження*, а саме: аналізу і синтезу (для визначення сутнісних

характеристик основних понять), порівняння (для аналізу відповідності економічного управління досліджуваного підприємства із існуючими методиками), аналізу рядів динаміки (для дослідження змін витрат у часі), графічний (для ілюстрації змін показників), табличний (для оцінювання структури витрат підприємства).

Практичне значення одержаних результатів полягає в уможливленні використання результатів кваліфікаційної роботи при аналізі діючого економічного управління витратами сучасного фермерського господарства та для прийняття ефективних управлінських рішень щодо його покращення.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження доповідались на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття» (1 грудня 2023 р., м. Київ).

Публікації. Окремі положення проведеного дослідження опубліковано у вигляді тез у збірнику матеріалів конференції (Цьомкало Т. Бюджетування витрат підприємства як інструмент його економічного управління. Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття : Зб. матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, 1 грудня 2023 р. Київ : Університет «КРОК». С. 56–59).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи налічує 86 сторінки комп'ютерного тексту, 30 таблиць і 9 рисунків, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Аналіз економічного управління витратами для підприємства є ключовим фактором успіху та стійкості підприємства в сучасних умовах бізнесу. Це перетворюється на перевагу, оскільки дозволяє оптимізувати ресурси, збільшувати ефективність, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати фінансову стійкість підприємства. Ідентифікація та управління витратами дає змогу виявити та мінімізувати зайві витрати, забезпечуючи ефективне використання ресурсів. Це стимулює підприємство до ефективнішої роботи, впровадження новітніх технологій та оптимізації виробничих процесів. Дослідження витрат також є основою для стратегічного планування та прийняття рішень. Воно допомагає у формулюванні стратегій розвитку підприємства та управління фінансовими ризиками, забезпечуючи фінансову стійкість в умовах ринкових коливань.

У дослідженні визначено сутність витрат як грошової оцінки вартості різних ресурсів, що використовуються підприємством у процесі виробництва та реалізації. Існує різноманіття типів витрат, які класифікуються за різними характеристиками. У роботі систематизовано ефективну класифікацію витрат, яка має важливе значення для планування, контролю та управління ними, а також для оптимізації управління ресурсами та підприємством загалом.

Виявлено, що мета управління витратами полягає у зниженні собівартості продукції та оптимізації ефективності господарських процесів для підвищення прибутковості та результативності підприємства. Узагальнено багато концептуальних методів управління витратами від традиційного таких, як витратоутворюючих факторів, концепція доданої вартості, концепція ланцюжка цінностей, концепція альтернативних витрат, транзакційних витрат, також розглянуто та проаналізовано сучасні західні методи: standard costing (СК), direct costing (ДК), target costing (ТК), kaizen costing (КК), life cycle costing (LCC), cost volume profit relationships (CVP) та Theory of constraints (ТОС). Виявлено переваги та обмеження означених методичних підходів.

У аналітичній частині роботи подано економічну характеристику Фермерського господарства «ГАДЗ», аналіз основних індикаторів його діяльності. Проведено аналіз показників фінансового стану підприємства ФГ «ГАДЗ».

Протягом трьох років спостережень підприємство відзначилося постійним зростанням обсягів виробництва та доходів від реалізації продукції. Найбільший приріст товарної продукції відбувся у 2021 році, зменшившись у 2022 році, але залишаючи значне зростання порівняно з 2020 роком.

Однак, не дивлячись на позитивну динаміку, деякі показники, такі як чистий прибуток та рентабельність, зазнали погіршення, особливо у 2022 році через зростання витрат на виробничі потреби, та зростання довгострокових та короткострокових зобов'язань підприємства.

Визначено, що за три роки, з 2020 по 2022 рік, загальні витрати зросли на 48,33%, що складає 253109 тис. грн. Найвищий темп зростання в цей період показав показник "інші операційні витрати", збільшившись на 83,66% або на 20972,00 тис. грн. Витрати на собівартість реалізованої продукції, включаючи матеріали, працю та виробництво, зросли на 52,21%. Адміністративні витрати збільшилися на 44,42%, а зростання витрат на збут склало 67,70%.

В цілому виявлено ріст елементів операційних витрат протягом трьох років, який склав 151127 тис. грн за аналізований період. Найбільше збільшення витрат відбулося в матеріальних затратах (на 63444 тис. грн) та витратах на оплату праці (на 57019 тис. грн). Визначено, що така динаміка викликана введенням нових видів діяльності, створенням нових продуктів та розширенням виробництва, що призвело до збільшення кількості персоналу та закупівлю нових матеріалів.

Такий ріст спричинив і збільшення витрат на соціальні заходи, що в 2020 році склали 5047 тис. грн і до 2022 року зросли на 12640 тис. грн. Показники інших операційних витрат також зросли до 14600 тис. грн. Амортизаційні витрати помірно зросли за три роки на 3420 тис. грн.

Управління витратами в сільськогосподарській галузі вимагає впровадження стратегічних підходів. В результаті застосування SWOT-аналізу виявлено сильні та слабкі сторони діяльності підприємства. На основі використання методу експертних оцінок, було запропоновано три ключові матриці формування стратегічного аспекту економічного управління витратами ФГ «ГАДЗ».

Перша матриця базується на оцінці бажаного та прогнозованого стану галузі, дозволяючи визначити оптимальні стратегії управління витратами для забезпечення ефективного використання ресурсів в залежності від розвитку сільськогосподарського сектору.

Друга матриця, спираючись на оцінку рівня потенціалу та можливостей використання інструментів управління, визначає оптимальний набір стратегій витрат, враховуючи можливості використання конкретних інструментів управління витратами.

Третя матриця визначає стратегії витрат в залежності від рівня ефективності управління витратами та рівня можливостей їхнього застосування, ґрунтуючись на конкретних групах інструментів та їхній потенціальній ефективності.

Також рекомендовані заходи включають і процес формування центрів відповідальності для поліпшення економічного управління витратами ФГ «ГАДЗ». Ця стратегія спрямована на підвищення контролю та відповідальності за ресурси на різних рівнях підприємства, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості управління витратами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : КНЕУ, 2004. 624 с.
2. Атамас П. Й. Управлінський облік: навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 440 с
3. Адирова Т. І. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах виноробної промисловості. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=846> (дата звернення: 03.03.2015).
4. Бойчик І. М. Економіка підприємства.: підручник. Київ: Кондор-видавництво, 2016. 378 с
5. Балан А. А. Система управління витратами на промисловому підприємстві. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3. С. 43–49.
6. Великий Ю.М. Управління витратами підприємства : монографія: ВД «ІНЖЕК», 2009. 192 с.
7. Волкова М. В. Формування системи управління витратами підприємства. *Науково-технічний збірник Харківської національної академії міського господарства*. 2021. № 98. С. 206–216.
8. Грабовський Б.Є. Економічний аналіз: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
9. Грещак М. Г., Коцюба О. С. Управління витратами: Навч.–метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2012. 131 с.
10. Гарасим П. М., Журавель Г. П., Хомин П. Я. Курс управлінського обліку: навч. посіб. Київ : Знання, 2021. 314 с.
11. Гнилицька Л. В. Облік і аналіз витрат виробництва на основі принципів управлінського обліку. Київ : КНЕУ, 1998. 21 с.
12. Дощич Г. А. Дослідження актуальних проблем управління витратами підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/10_120778.doc.htm (дата звернення 15.03.2015).

13. Дерій В.А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю : монографія. Тернопіль: “Економічна думка”, 2009. 272 с.
14. Дерій В. Термін “витрати” та його трактування для потреб обліку і контролю. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 1(26). С. 154 – 160.
15. Давидович І. Є. Управління витратами: навч. посібн. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 320 с.
16. Дем’яненко С. І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 1998. 264 с.
17. Економіка підприємства: підруч. /За заг. ред. проф. Н. М. Ушакової. Київ: КНТЕУ, 2005. 569 с
18. Економічна теорія / за ред. В.А. Предборського. К.: Кондор, 2003. 492 с.
19. Захарова Н. Ю. Особливості формування витрат аграрних підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Сер. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 232–236
20. Збарська А. В. Спеціалізація та особливості виробництва фермерських господарств. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2014. № 11. С. 30–34
21. Ільченко Л. Б. Облік та аналіз витрат на виробництво (на матеріалах підприємств харчової промисловості України): автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Облік і аудит». К: КНЕУ, 2006. С. 19.
22. Комарницький І. Ф. Економічна теорія. Чернівці: РУДЬ, 2006. 334 с
23. Крушельницька О.В. Управління витратами: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Житомир: ЖДТУ. 2005. 196 с
24. Когут І.А., Рабченко Н.Г. Концептуальні підходи до управління витратами суб’єктів господарювання. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету №2(26)*, 2014. 98 с.
25. Кірейцев Г. Г., Литвиненко В. С. Облік, аналіз і контроль трансакційних витрат : навч. посібн. Київ : Фітосоціоцентр, 2013. 159 с.
26. Крушельницька О. В. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. Економічні науки*. 2020. № 1(51).

27. Касьян Л.Е., Бугас В.В. Методичні підходи до визначення сутності стратегічного управління підприємствами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 12. С. 94–96
28. Кузьмін О. Є. Економічна діагностика. Київ: Знання, 2012. 318 с.
29. Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. Економічний аналіз: підруч. / за ред. проф. А. Г. Загороднього. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ : Знання, 2008. 487 с
30. Король К. В. Центри відповідальності: поняття та підходи до визначення суб'єктів відповідальності. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1 (444). С. 279–284.
31. Марченко В.М. Управління витратами : конспект лекцій. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2015. 131 с.
32. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2019. №. 10. С. 7–14.
33. Макаренко П. М., Шведюк В. А. Збутові стратегії підвищення ефективності розвитку фермерських господарств регіону. *АгроСвіт*. 2019. № 2. С. 16–18
34. Мохненко А. С. Особливості конкурентоспроможності фермерських господарств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 2. С. 76–82.
35. Мельник Л. Ю. Фермерство в Україні: надбання, проблеми та перспективи. *АгроСвіт*. 2022. № 2. С. 7–12.
36. Некрасова Л. А. Розвиток системи управління витратами підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 14. Ч. 3. С. 57–6
37. Олійник О.В. Поняття витрат в працях вчених-економістів.: *Вісник ХДАУ*, 2001. С. 65–66.
38. Олійник А. С., Макаренко П. М. Вплив витрат виробництва на конкурентоспроможність фермерських господарств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава: ПДАА, 2016. С. 16–22

39. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник для студ. екон. спец. вищ. закл. осв. За ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Вища школа, 1997.
40. Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання, 2006.
41. Податковий кодекс України. URL: <http://sfs.gov.ua/nk/> (дата звернення: 23.02.2016)
42. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні умови до фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 14.03.2016).
43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99> (дата звернення: 14.03.2016).
44. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». URL: <http://www.buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO16/aspх> (дата звернення: 14.03.2016).
45. Первинний облік у сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. / За заг. Ред.. В. Я. Плаксієнко. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 440 с.
46. Пушкар М.С. Фінансовий облік: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 628 с.
47. Патрин Г. О. Формування стратегічної моделі управління витратами підприємства. *Фінанси України*. 2020. № 11. С. 124–133.
48. Побігун С. Аналіз підходів до здійснення процесу стратегічного управління. *Галицький економічний вісник*. 2015. Т. 48. № 1. С. 101–108.
49. Ростовська Г. В. Витрати: економічна сутність та напрямки дослідження. *Вісник Донецького Національного університету*. 2019. № 2. С.65–68.
50. Самуельсон П. Економіка : підручник / за ред. О. Лищишина. Львів : Світ, 1993. 495 с.
51. Стрельчук Є.М., Управління витратами: навч. посібник до практичних занять з курсу «Управління витратами». Одеса: ОНАЗ, 2009. 216с.

52. Скрипник М. І. Організація обліку витрат у розрізі центрів витрат та центрів відповідальності. *Облік і фінанси АПК*. 2021. № 1. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/organizaciya-obliku-vitrat-u-rozrizi-centriv-vitrat-ta-centriv-vidpovidalnosti.html>.
53. Семанюк В. З. Формування підсистеми стратегічного обліку в умовах ринкових відносин. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр.* 2010. Вип. 11 (114). С.59–64.
54. Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А. А. Управління витратами підприємства: навч. посібн. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 120 с.
55. Козаченко Г.В., Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлап'юнов, Г.А. Макухін Управління затратами підприємства: монографія. К.: Лібра, 2007. 320 с.
56. Цимбалюк Л. Г., Скригун Н. П., Антошкіна Л. І. Формування та управління витратами виробництва. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 240 с.
57. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства. Київ : ЦУЛ, 2002. 656 с.
58. Цимбалюк Л. Г. Формування та управління витратами виробництва Донецьк : Юго-Восток, 2009. 240 с
59. Шим Джейк К., Сігел Джоел Г. Методи управління вартістю і аналіз витрат: Пер. з англ. М. : Інф–изд. будинок «Пугач», 1996. 343 с.
60. Фендель Г. Теорія виробництва і витрат / пер. з нім. Під керівництвом і наук. ред. М. Г. Грецака: Таксон. 2000. 520 с.
61. Філіп В., Економічний зміст і класифікація витрат *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021.-№ 36. С. 206-211.